

האם רב/תלמיד חכם רשאי/צריך למחול על כבודו-אליהו בלום

סוגייתנו [לב]. מקשרת בין ההיתר שיש לאב למחול על כבודו להיתר שיש לרב למחול על כבודו:
א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא: האב שמחל על כבודו - כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול;
ורב יוסף אמר: אפ"ל הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, שנאמר: וי"ל הולך לפניו יומם.
אמר רבא: הכי השתא, התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא - מחיל ליה ליקריה, [לב:]: הכא תורה דיליה היא?
הדר אמר רבא: אין, תורה דיליה היא, דכתיב: ובתורתו יהגה יומם ולילה.

רש"י מסכת קידושין דף לב עמוד ב
 הכא תורה דיליה היא - בתמיהה הכבוד תלוי בתורה ולונו יכול למחול על כבוד התורה שהיא ש"ל הקדוש ברוך הוא. ובתורתו יהגה - כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה בתחילה היא נקראת תורת השם ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו.

*הוי אומרי: רציון ש'סוסק ביכולת של אדם למחול על כבודו תלוי בשאלה אם כמה כבוד הוא באמת שלו
 סיכוי למחול עליו.
 אם יכול למחול על כבודו כי זהו באמת כבודו שלו. אבל תלמידי חכמים לכאורה מחיל על כבוד התורה?
 עונה השמאט שאכן תלמידי חכמים כשלא מצא את התורה ומשנימה היא הופכת להיות תורתו ויכול למחול
 על תורה דיליה.
 ** יש מקום לשאול האם על כבודו הוא מחיל מכוח מה שלמד ושמע - כבוד השמאט.
 או על כבוד התורה שהופכת להיות שייכת לו הוא מחיל - כבוד התורה בחפצא.*

**חקירה זו מוזכרת גם בסוגיות העיון של משרד החינוך לבגרות:
 הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן לד**

...וצריך לומר דיש להסתפק בחיוב כבוד תלמיד חכם שחייבה תורה, אם הכבוד הוא להתורה, שכמו בתורה כתובה על ספר צריך ליתן לה כבוד, כך חייבה תורה ליתן כבוד להתורה שבאדם שלמדה, אבל להאדם עצמו לא שייך חיוב הכבוד. או דהכבוד חייבה התורה ליתן להאדם שהשיג בעמלו בכוחו ובכשרונותיו שנתן לו השי"ת את חכמת התורה, ולא להתורה שבו דלא נחשב זה בעין כמו בכתובה על ספר, רק להאדם שנתגדל כל כך שהשיג חכמת התורה, החשיבתו תורה וחייבה שיתנו לו כבוד. ויש לפרש זה בטעם הסלקא דעתך דרבא, ו"ההדר אמר רבא" בקידושין דף ל"ב ע"א-ע"ב. דמתחילה שאמר רבא: שהרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ודחה ראיית ר' יוסף דכבודו מחול ממה שהקב"ה מחיל ליקריה, משום ד"הקב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה" אבל תלמיד חכם תורה לאו דיליה היא, היה סובר שהכבוד הוא להתורה שבו. ול"הדר אמר רבא" שיכול למחול, משום ד"תורה דיליה היא, דכתיב 'ובתורתו יהגה יומם ולילה', סובר שהכבוד הוא להאדם על שהשיג בעמלו בכוחו ובכשרונותיו חכמת התורה, ונחשב מחמת זה תורה דיליה ויכול למחול.

*ל' ע'ת ר'פ' משה פיינשטיין. מסקנת ר'פ'א על כבודו שלו [השמאט] הוא מחיל וזהו הפירוש של
 תורה דיליה.*

חלק על כך הרב יצחק שילת, [במסילה העולה - קידושין, עמ' קצה-קצו]

[לפי רבא] הסיבה שרב רשאי למחול על כבודו היא משום שהכבוד שאנו מכבדים תלמיד חכם הוא הכבוד למאמץ שהשקיע בלימוד התורה עד שקנה אותה והפכה לשלו, כלומר זה הוא כבוד לאדם, ולא לתורה עצמה, והאדם רשאי למחול על כבודו. אך המשנה במכות (כב ע"א) אומרת שמלקין את החייב מלקות ארבעים חסר אחת, והגמרא (שם כב ע"ב) מסבירה מדוע הוציאו חכמים את הכתוב "ארבעים יכנו" (דברים כה, ג) מפשוטו. ועל כך אמר רבא: "כמה טפשי שאר אינשי, דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה. דאילו בספר תורה כתיב 'ארבעים', ואתו רבנן בצרו חדא". כלומר, אם קמים מפני התורה שבכתב, כל שכן שצריך לעמוד מפני התורה שבעל פה, שהיא "חזקה" ממנה. ונראה שיש ללמוד ממימרא זו של רבא שהפירוש של "תורה דיליה היא", אינו שאנו מכבדים את המאמץ שהשקיע בקנין התורה, אלא שמכבדים את התורה שבעל פה עצמה, כי תלמידי חכמים הם הם התורה שבעל פה, כלשון הרמב"ם בתחילת הלכות ממרים (א, א): "בית הדין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה", והסיבה שהם יכולים למחול על כבודם היא, שהתורה שבעל פה מזדהה עם אישיותם, הם הנושאים והיוצרים אותה בליבם ובדעתם, ואדם יכול למחול על שלו, כעין זה שהקב"ה ש"עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא" (קידושין לב ע"א), יכול למחול על כבודו.

*כלאומי יש כאן מעין מחילה על החפצא של תורה שהפכה להיות מצוה עם האישייות השמאט של
 התלמידי חכמים.*

בהמשך ענה השמאט בשאלה מי יכול למחול על כבודו ואומרת השמאט אמסקנה [ל'פ:]:

אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר: שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך.

ואכן כק נפסק להלכה ואמאיא הפאמ"ס:

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכה ו

הרואה חכם אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לארבע אמות וכיון שעבר יושב, ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ארבע אמות, ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו, והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואינן יושבין עד שיאמר להם שבו, כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות ועומדין מכאן ומכאן עד שנכנס ויושב במקומו ושאר העם יושבין במקומן.

רמב"ם הלכות מלכים פרק ב הלכה ג

ואסור לראותו כשהוא ערום ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג, ואינו חולץ, שנאמר וירקה בפניו וזה בזיון, ואפילו רצה אין שומעין לו, שהמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והואיל ואינו חולץ אינו מיבם, וכן [אם מת הוא] כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

10101010 של יכאלת הפפא מחול על כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול;
כבודו רב. וכפא עיל:

א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא: האב שמחל על כבודו - כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו - אין כבודו מחול;

ורב יוסף אמר: אפי' הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול, שנאמר: וי' הולך לפניו יומם.

איפא לאחפיה אנו נכנסים לציון ככבוד ת"ח ואנשים מבושלים - מפני שיהיה תקום...
אך עיניו מפי ע"ס אנו חולצים לעולם ככבוד רב. לא פא:

1. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לג עמוד א

תנא: איזוהי קימה שיש בה הידור? הוי אומר: זה ד' אמות. אמר אביי: לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק, אבל ברבו המובהק - מלא עיניו. אביי מכי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי, הוה קאים. אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אגודא דנהר סגיא, יתיב רב משרשיא ורבנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה, אמר להו: ולא רב מובהק אנא? אמרו ליה: לאו אדעתין.

2. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לג עמוד ב

א"ר אייבו אמר ר' ינאי: אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית, כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים.

3. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לג עמוד ב

אמר ר' אלעזר: כל ת"ח שאין עומד מפני רבו - נקרא רשע, ואינו מאריך ימים, ותלמודו משתכת, שנאמר: וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים, מורא זו איני יודע מהו? כשהוא אומר: ויראת מאלהיך, הרי מורא זו - קימה. ואימא: מוראת רבית ומוראת משקלות! ר' אלעזר פני פני גמר.

4. [ובהמשך] איבעיא להו: בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו?

מצאנו באחרונים חילוק חשוב על בסיס דברי הפאמ"ס בין אפשרות הפפא המובהק למחול על כבודו לבין אפשרות תלמיז חכם למחול על הכבוד שמכבדים אותו. חילוק זה מופיע בחיבור השפיע על הפאמ"ס ולא עשה נאמר ע"י ר' חיים סולוביצ'יק-אביו של השפיע...
חילוק זה מהווה חילוק יסודי בסולאיא כיון שהוא מפצל אותה בעצם לשני ציונים שונים, ומאפשר לנו לאפסן אותה באופן נכון.

1. כבוד רב.

2. כבוד ת"ח וכבוד אנשים מכובדים [לא פא אנשים מבושלים].

[כמו כן מצויין לבחון כיצד משתנה כבוד כהן, נשיא ומלך על פי החלוקה
דל ציל].

כשאנו מעינים בפאמ"ס אנו פואים שהפאכות של כבוד רב וכל כבוד תלמיז חכם מופיעות בשני
פפיק שונים:

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה פרק ה הלכות א, ז, יא - כבוד אביו וכבוד רב.

א. כשם שאדם מצוה בכבוד אביו ויראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו. שאביו מביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא...

ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב, אמרו חכמים: "מורא רבך כמורא שמים" (אבות ד, יב). לפיכך אמרו: "כל החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר: "בהצותם על ה' " (במדבר כו, ט) [סנהדרין קי ע"א]... ז. וחיוב לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלוא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו, ואחר כך ישב. וחיוב אדם להקביל פני רבו ברגל.

יא. הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות בידו, ואע"פ שמחל, חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה שמחל.

רמב"ם, הלכות תלמוד תורה פרק ו הלכות א-ב-כ-כא

א. כל תלמיד חכם מצווה להדרו ואע"פ שאינו רבו, שנאמר: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן". "זקן" זה שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמוד מפניו? משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו.
ב. אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא שנאמר: "תקום והדרת" קימה שיש בה הידור...

חלוקה זו, והשוני בהלכות מראה שיש כאן שני תחומים שונים.
חידושי הגר"ח מסכת קידושין דף לב עמוד ב

בענין הרב שמחל על כבודו

הרמב"ם (בפ"ה מה' ת"ת הי"א) כתב הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות בידו. ובכסף משנה שם: בפ"ק דקדושין (דף ל"ב ע"א) פליגי רב חסדא ור"י, ר"ח אמר הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ור"י אמר דמחול ומייתי לה מקרא דוה' הולך לפניו, וכיון דיליף מהאי קרא, אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקינן, עכ"ד. **וכוונתו לומר דהא דכתב הרמב"ם רבו מובהק הוא לרבותא דאפילו ברבו מובהק יכול למחול.**

לפ"ת פס"ט משנה אפילו לא יראה פ"ק דקדושין ע"ל כ"א. וכו' פ"ק דקדושין ע"ל כ"א.

אכן נראה דהרמב"ם דוקא נקט רבו מובהק, דהנה שני מצות נינהו דין כבוד ומורא,

אחד כמ"ש הרמב"ם (שם פ"ה ה"א) כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו, וילפינן לה מקרא, את ד' א' תירא לרבות ת"ח,

ועוד דין כבוד (בפ"ו ה"א) דילפינן מקרא דמפני שיבה תקום והדרת פני זקן, וכבר נחלקו הראשונים מתי נאמר דין כבוד מואת ה' א' תירא ומתי נאמר הדין מפני שיבה תקום.

ובתוס' בב"ק (דף מ"א ע"ב ד"ה לרבות) כ', דהדרשא דאתה' א' תירא לרבות ת"ח הוא ברבו מובהק ומפני שיבה תקום הוא על רבו שאינו מובהק,

ודעת הרמב"ם נראה דהם שני מצוות נפרדות, דהדין דאתה' א' תירא הוא שמחויב בכבוד רבו ויראתו, ודין דמפני שיבה תקום והדרת פני זקן הוא דין בכל ת"ח שהוא מחויב להדרו, **ומחולקים הם בעיקר יסודם**,

דדין כבוד לרב הוא דין חיוב **מה שתלמיד מחויב לרב**, ויש חיוב על התלמיד לרב לכבודו, וכדמדויק לשון הרמב"ם "כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו", דיש חיוב על התלמיד בכבוד רבו,

אבל הדין דמפני שיבה תקום, אין זה דין חיוב, **כי אם זה מצוה שעל עצמו שמחויב לכבד ת"ח, אבל אין זה דין חיוב שמחויב להת"ח**, וכלשון הרמב"ם (פ"ו ה"א) כל ת"ח מצוה להדרו, ולא נקט הכא לשון חיוב, משום דאין זה חיוב עליו שמחויב להת"ח כ"א מצוה דרמיא עליה לכבד ת"ח.

והנה צ"ע **בדין זה דהרב יכול למחול על כבודו** אם זה דוקא בהדין כבוד מה שמחויב תלמיד לרב או דזה נמי הוי בדין כבוד ת"ח,

והסברא נותנת דלא שייך כ"א בדין תלמיד לרב שהוא מחויב לרב, ויש לרבו דין חיוב מהתלמיד לכבודו וע"ז שייך מחילה,

אבל בדין כבוד ת"ח דאין להת"ח עליו שום חיוב כ"א דזה מצוה דיש על עצמו לכבד ת"ח בזה לא שייך מחילה,

וכן מדויק לשון הגמ' הרב שמחל על כבודו, דמחילה לא שייך כ"א בהדין כבוד מתלמיד לרב, ולפי"ז שפיר י"ל דלהכי נקט הרמב"ם

רבו מובהק משום דהא דמהני מחילה הוא דוקא בדין כבוד שעל התלמיד לרב, אבל לא בהדין כבוד שמחויב לכבד ת"ח, ובדין כבוד של

תלמיד לרב הרי כתב הר"מ (בפ"ה ה"ט) דהוא רק ברבו מובהק, אבל שאינו מובהק דינו כשאר ת"ח. ומקור דבריו הוא מהסוגיא

בקדושין (דף ל"ב ע"ב) דאמרינן שם הרב שמחל על כבודו מיהא בעי למיעבד ופירש"י (ד"ה הידור) שצריך

שיזוז ממקומו, אבל לפי דעת הרמב"ם הוא פשוט דמהחילה לא שייך כ"א בדין כבוד תלמיד לרב אבל לכבודו מדין כבוד ת"ח מיהא בעי

דע"ז לא שייך מחילה, וע"י ברמב"ם דדין כבוד תלמיד לרב הוא משיראנו מרחוק מלא עיניו (פ"ה ה"ז), אבל הדין כבוד ת"ח הוא בארבע

אמות (פ"ו ה"א). והביאור בזה הוא משום דחוץ לדי' אמות אינו ניכר שעומד בפניו ואין בזה משום כבוד, אבל ברבו דין הקימה הוא

משום יראה ומדין מורא רבו, ולכך צריך לקום כמלא עיניו ומיד כשרואוהו, וכדין דספר תורה כמ"ש הר"מ בהל' ס"ת (פ"א ה"ה) כל מי

שיושב לפני ס"ת ישב בכובד ראש באימה ופחד, משום דאיכא ביה נמי מצות מורא. [א"ה, וע"ע בחידושי מרן רי"ז הלוי ה"ה ת"ת

שהאריך בכ"ז].

